

XVI.

EGY IFJU HŐS.

Az 1886 márczius 15-iki ünnepélyre írta:

Gyarmathy Zsigáné.

BCU Cluj / Central Un *Jelige:* »Csak a mely nemzetnek
nagye.mlékezele van, leet
reménye: a jövődöt pe-
dig az biztosítja. *Sámi.*

Hogy alkalmunk van e szép napot, márczius 15-ikét, felemelő, meleg érzésekkel minden évben nemzeti ünneppé szentelni, annak egyik nagy — csaknem legnagyobb — tényezője volt az ifju szabadsághős: *Vasváry Pál*. Azért e naphoz méltó a róla való megemlékezés: egy levél a szabadságharcunk korszorujából, egy vérpiros rózsaszírom; egy szikra az ifju hős meteori ragyogásából: mikor a legfényesebb volt, letünése pillanatából az utolsó szikra! Az első sugár ott lövelte szét sugaras fényét az ország szívében, a fővárosban. A »márcziusi nagy napok ifju Demosthe-

nes«-ének nyilván való volt minden lépte, s szónoklátának megkapó erejétől, lánglelke hevétől ezer meg ezer szív hevült; de midőn a megtámadott haza védelmére fegyvert ragadva, csoportot gyűjtve, lelkesülten jött ide a mi hegyeink közzé, itt már én látom őt teljes nagyságában; látom úgy mint láthatja az, kinek szeretett édes atyja költői szive egész melegével színezte gyermeke előtt az ifju hős minden léptét, s ezek a léptek szorosán össze vannak forrva a nagy napok ragyogásával, sötét gyászával.

Itt a hegyek közt félistenné magasult ki az ifju hős deli alakja, kit az én jó apám rajongásig szeretett s kiért oly mély gyászt hordott szívében a mély gyász ideje alatt. *„Borhogyne mondott volna el mindent az ifjuról, s hogy tudnék én valamit elfeledni abból, amit ő mondott.*

1849. május első hetében fiatal lelkesült csapattal érkezett a fiatal szabadsághős: Vasváry Pál Bánffy-Hunyadra.

— Miféle istenteremtett görbe ország ez? mormogták a sikság fiai.

— Milyen fönséges vagy te ős erdőnek vad regényességében! mondotta a szathmármegyei ifju hős. És a mint végig tekintett a tájon, hol a havas ormu vén Vlegyásza ködbe vesző csucsával az erdős hegysek fölé simul, oda képzelte magát a sötétlő fenyvesek vadonába, hol ő majd az igazság meggyőző szavaival fogja a félrevezetett népet fölvilágosítani, az majd be fogja látni, hogy az édesanya ellen bűn a felláza-

dás, s a tévelygő térjen vissza szülőjéhez. És ha az igazság szava nyom nélkül való lenne s a bujtogatás ereje tovább dulna, akkor majd éhséggel kényszeríti a helyes utra.

Sokkkal tisztább, magasabb régiókban jártál ifju hős, mintsem lelked fényébe valami gyanakvás vesse árnyát: a legkényesebb pont egy olyan tiszt kezére jutott, a ki ugyancsak nem hagyta éhen veszni *véreit!* . . .

Vasváry Pál csapatát a »Rákóczi szabad-csapatot« felosztotta századonkint: Meregyó, Incel, Ujfalu, M.-Gyerő.-Monostor (M.-Valkón már ott volt erős, daliás századával *Buzgó*, előbb császári katona) *Erdei* egészen a havasszélben Bak-Csukon, *Bulyovszky* pedig még ennél is beljebb a Csonka nevű havasrészben táborozott.

B.-Hunyadon a megérkezés utáni első reggelen kibontották a nehéz piros selyem zászlót, ezüst himzés-sel ott tündöklött rajta: »Hazádnak rendületlenül.« Omló szalagján pedig annak nevén ragyogott a májusi nap-sugár, ki e zászlót adta, himezte, a ki zászló anyja volt: *Teleki Blanka* grófnő. Pár nap előtt volt a zászlószentelés N.-Váradon, s a zászlóanya e szavakkal tette Vasvári kezébe a zászlót: »*A népek szövetsége nevében*«.*) És akkor annak a lángtekintetnek delejes villanása az ifju hős előtt bevilágította a rövid, diesteljes pálya egész utját.

*) Lövey Klára »Hazánk.«

Vasvári egyelőre Meregyón telepedett le *Ungur János* oláh pap házábanál.

Ungur jó érzelmű, becsületes férfi volt, s bár nem bizott az ifju vezér tervében. de óhajtotta, hogy sikerüljön az.

Vasvári ebből az egy férfiból ítelt a többi felől és hitt. Ábrándos, de azért tettere vágyó hősies természetére egyre jobban hatott a hegyvidék változatos szépsége. Gyönyörű fehér lován a mint végig száguldott a kicsi falvakon s eltűnt a hegyek között, minden ember, a parányi gyermektől a vén asszonyig azt mondta utána: milyen szép! Szép is volt ifju erejének délczeg világában: kék szempárjának sugárzó tekintetéből tündöklött a férfi bátorsága, a szellem fénye, a törekvés erélye; ezek pedig hódító szépséggel boritanának egy kevésbé szép arcot is, mint az ifju hősé vala.

Megrendült egészsége kezdett felfrissülni és kedvvel látott a munkához: korán reggel irt, olvasott, aztán kilovagolt és kereste az alkalmat, hogy Jankuval találkozhasson. Többször küldött már izenetet hozzá és remélte a találkozást, melytől oly sokat várt.

De a havasok királya ez idő táján azon helyen foglalatoskodott, azon tétovázott: ellent nem mondva, de közre sem működve, bizonyos tanuskodó gyönyörrel szemlélte, hogy Akszinte mint készíti a szöveget ama nagy tragoediához, mely Zalathna és N.-Enyed környékén két emberöltőre való gyászt hagyott.

De az ifju nem csüggedt, bizott szavának hatalmában, mert igaz jó ügy az, a mi ide hozta, s ugy

hitte, hogy az igazságnak mindig diadalmaskodni kell! És ez ugy is van, csakhogy a vértanuk nem szokták megérni az eszme diadalát.

Midőn Vasvári hosszú lovaglásaiból hazatért és a hegyek ormain kigyult a alkonyi pir, az oláh pap szegényes házában megcsendültek azok a busongó s aztán lelkesülő szép magyar nóták, melyeket az ifju nagyön szeretett. Az egész táborozása alatt magával hordozta cigányait és gitárját, melyen egész művészettel játszott. Tiszta csengésű erős mély hangon énekelt hozzá s rövid időn Kalotaszeg minden falvában dalolták a „*Vasvári nótát*“ és egy öreg cigány hegedüli még ma is épen ugy, mint ama gyászos emlékü napon, midőn mellette esett el az ifju hős. A szegény süket cigány egészen a nap emlékében él s el sem hiszi senkinek, hogy azóta más nóták is járták, mint a Vasvárié!

Az ifju vezér áttette lakását M.-Gyerő-Monostorra, az én édes kedves szülőfalvamba. Egy régi udvarház gyönyörű kilátásra nyíló szobájában költözködött.

Az ezüst himes piros zászló omló selyme alatt állt az íróasztal, az asztalon magyar és francia könyvek az utóbbiak között Michelet és De Gerando Ágoston művei. A falun kívül délkelet felé feküdt a tábor. Sötét hegyek háttéréből, zöldelő alappal élesen tűnnek elé a hófehér törzsű óriási nyárfák, mohos kövek aljában lépten-nyomon kristály források bugyognak elő s a sziklás talajon csattogva csörtetnek a kis patakok; a tiszta, balzsamos hegyilég áramától gyógyul a beteg

ideg. Az ifju vezér is azt mondja, hogy meggyógyult. Derült kedélyvel mosolyogva szemléli, hogy csaknem gyermekekből álló csapata mennyi csinyt követ el, de aztán komor szigorral tartja vissza, ha e csinyek az oláh viskók felgyújtására czélozgatnak. Aztán a szokatlan helyzet s a kimondhatatlanul üde lég hatása alatt álmódja tovább azt a szép álmot, melynek neve: a *népek szabadsága*.

És ha a költő, a fiatalság nem hisz egyszer az eszme diadalában, az olyan lesz, mint a rügynélküli tavasz, az illat nélküli virág.

Az ifju vezér gyönyörrel olvasta a francia forradalom jeles szónokait. Maga is irt több szónoki művet. Levelezést nagyban folytatott; egyik levelében ezt írta:

„Itt járok a nagyszerű látvány piacznán: vizsgálom a haza embereit és gondolkodom . . . itt létem olyan, mint Pliniusé az Aetna kitörés rémjeleneténél.“

Valóban vizsgálta a helyet és embereket; de az a terve, hogy a havasok királyával találkozhasson, nem teljesült. Pedig e találkozásától sokat várt. Mindennapos kirándulásaiban szeretett e néppel érintkezni, azért ismerte a vidéken mindenki és hányan vannak még most is, a kik emlegetik deliségét, s megkönynyezik kora vesztét.

Pünköst első napja volt. A gyerőmonostori karsu ódon toronyban zúgtak a harangok — már az a kettő, melyet a megelőző évben még nem öntöttek golyóvá, — az ifju vezér is templomba akart menni, de a tá-

borból hirnök érkezett gyors izenettel az egyik századostól.

— Nyergeljetek! — kiáltott Vasváry, s pár pillanat múlva fehér lován elvágatott, s fővegének fehér tolla, a mi ingva hullámozott utána, úgy tünt fel a távolból, mintha egy fehér galamb követné.

A táborban hirtelen terjedt, hogy a fekete vizet ellepte az oláhság: az abrudbányai tábor egyesült az itteni havasi néppel, s úgy jönnek a magyarok ellen. Ott jár előttük egy fonó asszony hosszú guzsalyával a kit tudvalevőleg egy fekete kecske vezet: a kecskét nem látja más, csak a fonó asszony, a fonó asszonyt nem látja más, csak a tribunok, azért a vezérek után akár behunyt szemmel mehet a nép, mert az isten küldötte: a fonó asszony, diadalra vezérli. A nemzetőrségre, mint a hegyes vidék tájismerőire volt bízva az előőrsi szolgálata a havasok felé.

E vidék népe szelid indulatu, békés hajlamu, s épen nem harczias természetű nép; eddig eleget tett ugyan a rendeletnek, mert bálványozta Vasváryt, — még most is csillogó szemmel beszélnek az öregek a »szép vezér«-ről, a ki olyan volt, mint egy »virágszál«, — de a fonó asszony hírére erőt vett rajtuk a babonás félelem.

— Ejh! ha ti, e táj ismerői féltek, majd szétnézek én magam!

— Már hogy a bizonyos veszedelemben menjen az őrnagy ur ezen az ismeretlen, utvesztős helyen, azt csakugyan nem engedjük — szóltak többen. Ekkor egy

bocskoros, széles kalapu fiu jött ki a bokrok közül, a vezérhez lépett, bunkós botjára támaszkodott, ajakát fél öklére nyomta, arczából nem látszott semmi, hangja pedig sajátos kifejezésű volt, így az öklön átbocsátva szavait.

— Vezér! én tudom arra az utat, egész életemet ott töltöttem a fenyvesben, a fekete vízhez nem is tud senki ott elmenni, a hol én, azért csak maradjatok mind veszteg és bizzatok bennem, hirt hozok, az már olyan igaz, mint a nap!

— Fiu, — szólt a vezér — én nem bizom olyan egyénbe, a ki nem néz a szemembe!

A sugár gyerkőcz egy heves mozdulattal hátra rázta koromfekete fürtös haját, kalapja karimáját kissé megemeltette, s míg sötét szemének egy bátor villanása czikázott az ifju vezérrre, hangja felcsendült:

— Bennem bizhatsz! — és eltűnt a bokrok között. Vasváry nem is láthatta a fiu arczát, csak szemének tekintetét s hangjának hallotta tiszta, bátor csengését.

— No ebben a fiuban feltétlenül tudnék bizni! Falutokbeli?

— Valamelyik pásztorfiu lesz a kalibáktól, ezek mindig itt élnek, míg legényszámba nem mennek, csak akkor bunak elő és mutatják magukat a faluban.

A vezér elhatározta, hogy éjjelre sem megy be a faluba: kihozatta a zászlót, könyveit, irományát és elhelyezkedett egy sátorba. Az óriás sziklák és hegyek kezdtek sötét árnyaikat végig teregetni a tábori helyen. Az őrtüzek kigyultak és a Szamos mormogása egyre

nőtt: zugott, bugott, csattogott a sziklák között, mintha az irtózatos mélységből felemelkedve, ki akarna rontani, hogy elborítsa azokat, kik idejöttek a nagy magányt benépesíteni. Vasváry még sohasem hallott ily sajátos erős jajgató vizharsogást.

— Mit csinál a Szamos, hogy egyszerre csak így nyög, tombol? — kérdezte a nemzetőröktől.

— Siratja a napot instálom, éjfélig egyre jobban »cseleg«, mint a váltott gyermek, azután egyszerre csak elcsönDESÜL. Nincsen más helyen ez a különös szokása, csak épen itt. Hogy miért haragszik olyan felette nagyon, nem tudhatjuk — az öregek sem tudják. Lehet, hogy a ki hiszi a babonát, de mi nem hiszük . . .

Az ifju távozott és a hegylakók, a kik nem hiszik a babonát, összebuva suttogtak tovább a havasok fonó asszonyáról s az azt vezető fekete kecskéről.

Egy óriás sziklacsucson előbukkan a hold, s a mély árnyak szegélyeit halvány fénynyel futja körül. Az ifju vezér egy sziklatömbön ül, körülötte harmatos kelyhü nagy havasi virágok illatoznak édes bódító illattal, előtte a fűben kedvelt cigányai ülnek, s a fenyves zugásába és a Szamos tomboló harsogásába belevegyül a „*Vasvári nóta*“ csöndes merengő dallama, az a sirva vigadó, fájós édes magyar dal. Vasvárit az a különös zugás, az erős illatár, az idegekre ható szelid holdfény, a bus magyar nóta előbb felizgatta, s azután ábrándos lankadtságba ringatta.

— Vezér! — szólott egy hang, tisztán csengve át vizesattogáson, cigányzenén, *onnan* jövök; a fekete

viznél egy lélek sincs; sokkal felebb a *Fontinelen* tul táboroznak az oláhok, sokan vannak, de még többen lesznek. *Jankut* várják nagy segítséggel. És az alakot elnyelte a mély árnyék sötétsége. Vajjon merre tűnhetett? töprenkedett az ifju. A pásztor fiu volt, hiszen hangját sohasem fogom feledni: bizom is abban, de miért nem maradt több szóra?

És a Szamos egyre panaszosabban nyögött, s a sötét árnyak és a fehér törzsü nyirfák között tovább-tovább szállt a merengő magyar dal.

*

— Bucsuzni jöttem — szolt ez est után valami három hétre Vasvári édes apámhoz library Cluj

— És mégis? Ne tegye, ne menjen oda. Lássá, ön ismét gyöngékedő, biztos halálba rohan, ha megy. Ön nem ismeri ama helyeket, isten kísértés az, ott minden szirt darab, minden fa a vizmosta szakadékok meredélye, mind, mind, mind erős fegyvere önök ellen a havas lakóinak; ki kelle vala őket éheztetni, hadd bujnéanak elő, ez aztán harcz lenne, még ugy is, ha ők tiz annyinál is többen vannak. De ha már egy felsőbb terv következtében ez a rendelet, menjen az egészséges, de ön beteg. És valóan az is volt.

Előbb felfrissítette az üde hegyi lég, de aztán kedélyére ránehezedett valami. Kezdett a néppel gyakori érintkezésbe jönni, meg akarta látni, mennyire boldogítja azt uj helyzete, milyen az elnyomatás után szabbad lett ember? És természetesen nem azt találta

a mit rajongó ifju hevében remélt. Különben is minél tisztább, magasabb régiókban jár valaki, annál biztosabb, hogy az emberi nemesebb tulajdonba vetett erős hit szárnyán szállhatott oda, s ha épen e hite rendül meg, nagy rázkódáson megy át s egy pillanatig megingatva áll. »Oh! a népek sorsa, hogy vagy tulságosan sokat követelnek, vagy épen semmit!« Hát midőn a páriából ember lesz, az akkor sem érez ember módon? A lelkesülés — a lélek szárnya — akkor sem emeli felebb a föld poránál?

Hiszen ezeknek itt most mind szónélkül fegyvert kellene ragadni és oda állani az ő oldala mellé: nó ha a haza földje ugy a mienk mint a tietek, hát védjük azt közös erővel! Van közöttük a ki ezt mondja is, de ez nem a többség, s ez mélyen fáj az ifju hősnek. E mellett az érkező hírek sem olyanok, hogy a honfi szívet megnyugtassák. Ekkor már szájról-szájra szállt a költő verse:

»Itt a próba, az utolsó nagy próba:
Jön az orosz, jön az orosz,
Itt is van már valóba!«

— Szegény haza! szegény szép Magyarország!

Hát nem elég, hogy a kiket kebleden táplálsz, saját gyermekeidnek egy része feltámad ellened — az édes anya ellen! Most már jönnek az idegen hatalmak is, hogy elvegyék ifju szabadságodat, hogy még súlyosabb vasbilincsbe verjenek.

Oh, ha félhalott lennék, akkor is mennék! — aztán kissé lecsendesülve folytatta: De legyen nyugodt, az én

gyöngékedésem nem fogja koczkáztatni a mások életét, sem pedig a szent ügy diadalát: mikor láttam, hogy minden ember betegnek tart, mindenki arra kér, hogy maradjak, akkor így gondolkoztam: jól van, a beteg ember nem hadvezérnek való és felkértem egy öreg hős katonát, *Buzgó Lászlót*, hogy vegye át tőlem a vezényletet; ő diadalra fog minket vezetni s önnek, mint lelkésznek hinni kell a jó ügy diadalában, mint költőnek pedig épen csatára kellene buzdítani.

Isten önnel, a viszontlátásig! — forrón, hevesen rázta meg kezét, aztán távozott.

— A viszontlátásig! Hej! ki tudja, mikor lesz az? Talán majd abban a nagy ismeretlenben, melynek létezéséről vagy nem létezéséről többször elmélkedék, s melyről annyit tud a legnagyobb bölcs, mint az egészen tudatlan. És szomorú tekintettel nézett a távozó után. Még egyszer feltűnt az ifju a falu feletti magaslaton: fehér lova, fehér tolla rózsás fényben tündöklött az alkonypirban, feje köré pedig diessugárt szőtt a tünő nap fénye.

— Isten veled szép, deli ifju hős! Isten veled! Másnap reggel, egy gyönyörű juliusi reggelen indult meg a hadjárat, (hogy ez a nap szerda volt, ezt sokszor hallottam említeni.) A századok találkozási helyéül a »béles torka« volt kitűzve. Vasváry ért oda elsőnek, aztán jöttek egyszerre *Buzgó*, *Bulyovszky*, *Erdei* századosok, *Keserű* főhadnagy; valami hatszázan lehetnek és két ágyu. A zenekar rákezdte a Rákóczy-indulót, a Rákóczy-lobogó suhogva omlott szét, nehéz szalagjai

csapkodva röpködtek a tiszta fényes levegőben; Buzgó jelt adott az indulásra s a zászlóalj szép remények között vidáman indult a nagy utra. A Buzgó oldalán lovagolt Vasvári deli alakja, egész ruganyosságát visszanyerte, nem volt már beteg s a »fiuk« lelkes gyönyörrel szemlélték ifju vezéröket a mint ott lovagolt előttük fehér lován, délczegeen, kalapjának rengő fehér tollával játszik a balzsamos havasi szellő.

Mély szakadékokon, szilánkos szirt ormokon, omló földnyelveken hatoltak előre. Kő lavínakon, lépten-nyomon szilaj patakok rohannak alá, s a dülőfélben levő fák felszakadozott rostás gyökerében meg-megbotlik a lovak lába. Most egy vizmosta meredély keskeny sikátoron — az egyedüli járható helyen — elérnek egy fensikra, a gyászos emlékü fontinelre. Akkor még e tisztást sűrű fenyves szegélyezte, eltakarva a belátást az oláh tábor felé. Csendes volt minden, nyugodtan folytathatták fáradságos utjokat. A Fontinelun át a Mariseli élen kellett volna találkozniok a gyalui csapattal.

A kijelölt helyen még nem várta őket senki; táborot ütöttek, s zeneszó mellett, vidám kedvben töltöttek az éjt. Másnap reggel a tisztek között aggodalmat keltett, hogy a társzerek nem érkeznek, s egy hírnök azt a szomorú hírt hozta, hogy a szekereket másfelé terelte az oláhság. Most már, ha éhen veszni nem akarnak, innen mozdulni kell; elhatározták, hogy a gyalui zászlóalj felé közelednek. A gyalui csapat megkapta a parancsolatot, hogy már ne tartson a havasok felé; de a kalotaszegihez későn érkezett a rendelet, azok akkor

már benne voltak a halál torkában, a honnan még a hősi, emberfeletti küzdelem sem menthette ki őket.*)

A gyaluiakkal akartak csatlakozni.

Megindultak lefelé az irtózatoss meredélyen, de csakhamar belátták, hogy az ágyukat errefelé lehetetlen szállítani, visszatérést határoztak és ekkor látták, hogy előbbi helyöket már ellepte az oláhság s faágyuikkal lődöz reájuk. Vasvárit, mint a Kossuth öcscsét (fratye Kosutuluj) czélozgatták észrevehetően. Buzgó csatárlánczot rendelt, erre az oláhság rémulve hátrált, még faágyuit és riska teheneit is ott hagyva. A magyarság visszafoglalt helyén azt a rémhirt vette, hogy a Funtineltől kezdve le van vágva az ut, a visszavonulás arrafelé lehetetlen. Erdélyi százados, Keserü főhadnagy küldetett a hely megszemlélésére. Késő este tértek vissza, a roszt hir igaz volt. De a tiszték nem engedték csüggedni a legénységet, a kiknek fogalmuk sem volt a veszélyről. Az elindulás utáni harmadik reggelen — egy péntek napon**) — Vasvári beszédet tartott a »fiuk«-hoz.

*) Berkeszi Sándor urádalmi erdőszt, mint szemtanu adja elő e részletek egy részét.

**) Pénteken, július 6-án szenvedett hősi halált Vasvári Pál. Erre nézve, az 1892-ben alakult *Vasvári Kör* által a történelmi adatok összegyűjtettek s azok az 1848—49. »Történelmi Lapok« 1892—97. évfolyamaiban közzé vannak téve. A »Vasvári Kör« 1892. és 1893. évi fordulók alkalmával a Funtinellére kirándulásokat is rendezett és ekkor megállapította az ifju szabadsághős eleste helyét. Lásd Történelmi Lapok 1893. évi folyam 149, 158. lapjain Hegyesy Márton cikkét.

— Bajtársaim! megtámadott drága hazánk védelmében előre! Előre nagy nevében annak, kinek zászlónkat szentelők, kinek neve nem csak a lobogón fénylik előttünk, hanem tündökleni fog mindig minden magyar előtt, mert szabadságért küzdött, szabadságért szenvedett; legyünk méltók a Rákóczy névhez, bátran előre! Éljen a szabadság.

Buzgó jelt adott az indulásra. Tervök az volt, hogy a merre jöttek, kivágják magukat, mert másfelé menekvés nincs.

A Funtinelre értek. A sziklák mellől, hegytetők-ről egyszerre csak golyó- és kőzapor fogadta őket. Vasvári elől lovagolt: egyszerre fehér lova szügyét vérborította, a szép állat két lábra ágaskodott, azután életlenül rogyott össze. Ekkor egy sugár ifju leszökött lováról, fővegét még mélyebben a szemére huzta és elfojtott hangon szólt — őrnagy ur itt az én lovam! Köszönöm, gyalog maradok, így fogom az ágyutúz irányát kijelölni. És azonnal felállította az ágyukat, az ágyuk mellé a zászlót, övéből kihuzta az egyik pisztolyt, jobbában kivont kardját tartva — tüzet vezényelt. Zenekara oda huzódott az ágyuk mögé és hangszerét tartotta arca elé; az egyikhez mosolyogva szólt hátra Vasvári — »Hát aztán azon nem megy át a golyó? Próbáld inkább nótával, jobban megvédelmez az!« Rázendítették a »Vasvári nótát.« — Ehj, nem ezt! ez igen csöndes, szomorú: Rákóczy kell most nekünk! ugy-e fiuk? Az ő dicső nevével, az ő indulójával akarunk győzni! Uj lelkesültség szállt erre a csapatba.

Hadur most gyönyörrel nézhette fiait: hős volt ott mindenik. Tíz óra táján már az oláhság roppant tömege meghátrált; halottjait felkapkodva torlaszt emelt azokból, az ugynevezett »Rekető«-nál. Buzgó tudta, hogy győzelem esetén is kikell vonulni, mert különben éhen vesznek.

Vagy ötven embert előre küldött, hogy a bevágott utat kitisztítsák; Vasvári pedig egy magukkal hozott oláh fiut átküldött, békére szólítva fel a havasiakat s Jankutól egy találkozást kért.

Épen e tájon érkezhettek az oláhság részére Abrudbánya felől a segély. A béke szándéokra tüzzel feleltek. Vasvári kifáradt csapatát hátrább rendelte és előszólította »a szürke kalaposok«-at, vagy 250 daróczos székelyt. Ezek is vitézül vívtak, de a tulnyomó tömeg s az irtózatos kőzapor borzasztó pusztítást vitt végbe a honvédek között. A tetőkről levágott óriás fák recesegve zúdultak a vívók közé. A megtépett piros zászló foszló selyme vértócsába furdott. Egy oláh ficsor vad ordítással rontott Vasvárra. Az a sugár gyermekszerű ifju, ki a lovával megkinálta Vasvárit, ott volt mellette az egész harc alatt. Gyorsan közbevetette magát és a sulyos lándzsa őt terítette le; halva rogyott a vezér lába elé.

E közben egy székely átlőtte a ficsort s erre az előbbre nyomulók visszahuzódtak a szikla mellé: biztosabb onnan kővel dolgozni. Vasvári résztvevő tekintettel szemlélte a halott ifjut; a gyermekek halála mindig inkább a szivhez talál s ez alak gyermek alak. Fejéről

messzire gurult fövege s haja ziláltan hullt arczára: dus göndör fekete hajáról megismerte, hogy a pásztorfiu volt. A fekete haj alól gesztenyeszin fürt bomlott ki és erről megismerte, hogy *nem a pásztorfiu volt*...

Akár ki volt, hősi halált halt a szabadságért, vagy talán a szabadság deli hőseért? . . . Lehet, de hát kissebb volt-e azért így? . . .

— Őrnagy ur, az ut ki van nyitva — jelentette egy honvéd. Buzgó erélyes sürgetéssel kiáltotta: féljobb, indulj! Őrnagy ur gyorsan, mind itt veszünk, ha nem sietünk!

— Az ágyukat követem — mondta Vasvári és hogy előre. A megfogyatkozott csapat oly mély bevágáson, honnan csak az ég látszott, megindult. Az utolsó ágyu elől a megindulás pillanatában lelőtték az egyik lovat, a rud befuródott a partba és teljesen elzárta az utat. — Baj van, baj van! — kiálták az elől menők-höz — az ágyu elakadt, mentsétek meg! — Vissza! — kiáltott Buzgó és hősi elszántsággal megfordult. De a megmaradt néhány hősnek elvette eszét a vad ujjongás, a végtelen órditozás; kőzapor zudult fejükre a magas partról; teljes felbomlással rohant ki merre tudott. Buzgó visszafordult és kardlapozni kezdett.

— Vissza az ágyukhoz! — Nem ér semmit, senki sem fordult vissza. Ekkor siró jajgatással bujt elő a ledöntött fák alól a cigány bandából megmaradt két móré.

— Jaj, vége! A vezért elfogták, bekerítették! Vége Vasvári Pálnak!

— Vége Vasvári Pálnak! — adták szájról-szájra.

És Buzgónak nem volt többé szüksége a kardlapra: mindenki visszaroht, közáporon, ledölt fákon keresz-
tül. — Hol az őrnagy? Hol van Vasvári Pál? — kiál-
tott Buzgó erős hangon, azután fuldokolva tette hozzá:

Pali, édes Pali!

Csufolódó füttyentések, kurjongatás sivitott kö-
rültök, a közuhatag pedig egyre omlott a tetőkről: s
a fiuk őrnagyukat kiabálták.

— De hát ha elesett, hol van a holtteste? Ki
tudja, hol van? Hadd vigyük magunkkal ugy is!

Egy csonka uju ficsor — mintha most is látnám
vad tekintetének sötétét — Tagyer Gavrilla*), adhatott
volna hirt, a hős ifju vezérről: . . lándzsájáról peregve
hullt a meleg hősi vér . . .

Az áldozatok gulájából magas gula emelkedik a
fenyvesben — ott fog az elenyészni temetetlenül! —
és Vasvári Pált, a fenkölt szellemü szabadsághóst, baj-
társai közül nem látta többé soha senki!

Mily összetalálkozás! A márcziusi nagy napok két
fénylő csillaga: a *hős költő* és a *hős történetíró*
Erdély bérczei között tűntek le, ugyanegy juliusnak
csillaghulló napjaiban s nyomtalanul — mint az más
csillaghullásnál szokás.

S talán, mint azok a lánglelkek is szétpattantak
alkatrészeikre, a naptól nyert tüzsikrákra?

Ragyogó meteori utjoknak iránya fénysugaras iv-
vel tündököl hazánk egén, most és mindörökké.

*) Igy hívták a Vasvári gyilkosságát. Egy másik adat szerint
Togye Juon bocsonya, ma is élő oláh volt.